

شیخ منتجب الدین رازی

دو دهمان وی

شیخ منتجب الدین رازی از نوادگان دانشمند علی بن بابویه قمی است و با چهار واسطه بحسین یسکی از سه پسر علی بن بابویه میرسد. علی بن بابویه جدا اعلای او در روزگار خود رئیس محدثین قم بود و بگفته ابن ندیم در فهرست، دو یست جلد کتاب در علوم اسلام تألیف کرده است.

بطوریکه در شماره دوم، مال اول ضمن شرح حال صدوق گفتیم طبق تقاضای کتبی علی بن بابویه که بوسیله حسین بن روح نوبختی نائب عالیقدر حضرت امام زمان ارواحنا فدا به پیشگاه مقدس حضرت تقدیم داشته بود امام علیه السلام برای او دعا فرمودند و خداوند دو فرزند فقیه بوی موهبت کرد (۱)

این دو فرزند سعادت مند: محمد (شیخ صدوق) و حسین، جد شیخ منتجب الدین هستند برای مزید اطلاع این مطلب را از غیبت شیخ طوسی (ره) بخوانید: «علی بن بابویه سه پسر داشت. محمد و حسین که هر دو فقیه و در حفظ حدیث ماهر بودند. هیچیک از محدثین قم باندازه آن دو برادر حدیث از حفظ نداشتند. برادر دیگر: حسن مردی زاهد و عبادت مشغول بود. او با مردم آمیزش نداشت و فقیه نبود.

ابو عبدالله ابن سوره میگفت : هنگا میکه محمد و حسین روایت میکردند مردم از قوه حافظه آنها تعجب مینمودند و بآنها میگفتند این امتیاز راشما از برکت دعای امام زمان علیه السلام دارید . سپس شیخ میفرماید : داستان حافظه این دو برادر میان اهل قم مشهور است .

شیخ صدوق و برادرش حسین نیز بارها میگفتند : مردم از علاقه زاید الوصف ما بعلم و فضل و کتاب در شکفت هستند باینکه میدانند ما بدعای حضرت بقیه الله علیه السلام متولد شده ایم!

بنابر این علی بن بابویه که بارگاهش در قم معروف است، جداعلای شیخ منتجب الدین و شیخ صدوق مدفون در شهر ری تهران مشهور به «ابن بابویه» که پیشوای محدثین شیعه است و سیصد جلد کتاب تالیف نموده ، عموی جدوی میباشد .

جد شیخ منتجب الدین حسین نیز دارای تالیفاتی سودمند بوده و نزد محدثین و نوابغ عصر با عظمت میز بسته است . پدران وی تا حسین و فرزندان عمویش حسن و عمو زادگانش اغلب از فقها و محدثین نامی شیعه میباشند .

جد نخستینش ابو محمد حسن معروف به «حسکاه» (۱) و پدرش عبیدالله بن حسن نیز از فقهای بزرگ عصر خود و به ترتیب شاگرد شیخ طوسی و فرزند وی ؛ شیخ ابوعلی بوده اند .

بطور خلاصه دودمان شیخ منتجب الدین همه از رهبران نیکنام و مردان دانشمند و با حقیقت شیعه بوده اند . بسیاری از فقهاء و محدثین شیعه و سنی از محضر آنها بر خواسته و با استفاده از علوم آنان ، خدمات گرانبهایی که شرح آن در این مختصر نمیکنجد ، بآئین مقدس اسلام و مذهب پاک تشیع نموده اند .

دانشمندان این دودمان نزدیک به ششصد جلد کتاب نفیس در فقه و اصول و حدیث و رجال و درایه و عقاید و سایر رشتهها از خود بیاد کار گذارده اند . عبارت روشنتراز

(۱) حسکایا حسن کادر اصل حسن کیا بوده ، کیدار زبان کیلکی و اصطلاح مردم کیلان و ما زندران بمعنی رئیس و بزرگ قوم و کدخدا میباشد .

هزار سال تا کنون عالم اسلام مرهون خدمات ذیقیمت و آثار گرانبهای این دودمان بابرکت بوده است. بطوریکه تاجهان پایدار است آثار فنا ناپذیر آنان نیز همچنان مورد استفاده عموم و افکار جاویدشان رمز بیداری و هدایت رهروان راه حقیق و حقیقت است.

تأثیر شخصیت وی

اکنونکه تاحدی بی بسابقه وعظمت دودمان شیخ منتجب الدین و موقعیت مهم ومؤثر افراد پرازنده این خاندان بزرگ بردیم ودانستیم که اینان از چه اصل اصیلی منشعب گشته اند، میتوانیم شیخ منتجب الدین را که از مشاهیر رجال این دودمان است، بانظری دیگر بشگریم و او را گذشته از مقام شامخ علمی وشهرت بسزائی که دارد، با احترام وتجلیل بیشتتری یاد کنیم.

شیخ منتجب الدین مانند معاصر خود ابن شهر آشوب، بفیض ملاقات بسیاری از مردان با فضیلت و فقها و محدثین نامی رسیده و از آنان بدر یافت اجازات نائل گشته است. وهم بسیاری از دانشمندان شیعه وسنی از وی اجازه گرفته و نزد او مراسم شاکردی بعمل آورده اند.

دانشمندی که جز واساتید شیخ منتجب الدین بشمار آمده اند بیش از صد نفر میباشد؛ اغلب ایشان در شهرهای دوردست و نواحی مختلف میزیسته اند وی برای دیدن آنها بتمام نقاطی که سر اغداشته سفر کرده و از هر کدام که دارای علم و فضل و کمال وتالیف وتصنیفی بوده اند؛ مدتی استفاده نموده و اغلب کتابهای آنها را نزد خودشان خوانده است. بعلاوه بسیاری از علما و فقها و محدثین دیگر را دیده و از آنها و تالیفاتشان در فهرست خود نام برده است. از مجموع این موضوعات؛ میزان پشت کار وزحمات طاقت فرسای این دانشمند بزرگ را در مدت طول عمر گرانبهایش بخوبی میتوانیم حدس بزینیم.

مؤلف ریاض العلماء اور ادبیائی از علوم میدانند و بدین القاب: شیخ سعید فاضل عالم فقیه، محدث کامل شیخ اصحاب... استوده است. محقق معروف میرداماد میگوید:

۳. شیخ منتجب الدین یکی از اسناد روایات که تا شش واسطه فرزند از پدر نقل میکنند ، روایت شیخ امام علی بن عبیدالله است . چه وی باشش واسطه از جدش علی بن بابویه قمی روایت میکند . و از وی بعنوان شیخ امام سعید منتجب الدین ، موفق الاسلام ، حجت ناقلان آثار ، امین مشایخ حدیث ، خادم اخبار پیغمبر و جانشینان طاهرین او علیهم السلام و عالم محدث کامل و شیخ اصحاب ، یاد میکند .

علامه مجلسی (ره) نیز در مقدمه بحار الانوار (۱) می نویسد : «شیخ منتجب الدین از مشاهیر محدثین است کتاب فهرست او در منتهای شهرت میباشد . سپس از اجازه شهید دوم نقل می کند که گفته است : وی در ضبط حدیث دقیق بود و از استادان بسیار روایات بیشماری نقل کرده است و هم میگوید از پدران و خویشان و اسلافش روایت میکند ، سایر علمای رجال و تراجم نیز شیخ منتجب الدین را از مشاهیر ثقات و فحول محدثین دانسته ، مهارت و امانت و حفظش را به بهترین وجه ستوده اند .

رافعی و شیخ منتجب الدین

مؤلف روضات الجنات از محدث معروف مرحوم آقازهی قزوینی در کتاب «ضیافة الاخوان» نقل می کند که رافعی قزوینی که از دانشمندان معروف اهل سنت و خود شاگرد شیخ منتجب الدین است در کتاب «التدوین فی اخبار قزوین» استاد خود را به نیکی ستوده و می گوید : وی بعد از شنیدن و ضبط و حفظ و جمع حدیث بهره مند بود . آنچه می یافت یاد داشت می کرد و زهر دانشمندی و محدثی که می دید استماع حدیث می نمود . از لحاظ جمع حدیث و استماع از استادان فن : در این زمان ها کم نظیر است .

سپس رافعی به تفصیل استادان و اجازات شیخ منتجب الدین را ذکر کرده و می گوید : کتاب اربعین او را در سال ۵۸۴ درری نزدی خواند و او را در سال ۵۰۴ و وفاتش بعد از ۵۸۵ اتفاق افتاد (۲) و در پایان می نویسد : اگر در شرح حال او اطالۀ

(۱) چاپ جدید جلد اول صفحه ۳۵

(۲) بگفته ابن الفوطی در مجمع الاداب وی تا سال شصت زنده بوده است .

کلام دارم بدین جهت است که من از نوشته‌ها و تعلیقات وی استفاده بسیار برده ام پس خواستم با اشاعه نام و احوال او حقی را که بر من دارد ادا کنم .

رافعی در طور شرح حال بی گفته است : « او را به تشیع نسبت میدادند پدران او نیز شیعه بوده‌اند . اصل آنها از قم بود است . ولی من بعید میدانم که شیخ استاد شیعه بوده باشد ، وی فضائل صحابه را تتبع میکرد و راویان اهل سنت را مقدم میداشت و در بزرگداشت خلفای راشدین مبالغه مینمود . »

مرحوم آقا رضی قزوینی در این مورد میگوید : « از این گفته رافعی پیداست که شیخ منتجب الدین از وی وامثال او تقیه میکرده و تمنیفات خود را که دلیل بر تشیع او بوده ؛ از آنها پنهان میداشته است »

يك نکته لازم

اینجا توجه خوانندگان محترم را بیک نکته لازم معطوف میداریم ، و آن اینکه مطالعه شرح حال علما و فقها و بزرگان دینی را که مادر این سلسله مقالات اصرار داریم در مد نظر داشته باشند ، تنها بدین منظور نیست که از تاریخ ولادت و وفات و تعداد تالیفات و استادان و شاگردان آنها مطلع گردند .

این موضوعات گرچه بنوبه خود از جهاتی سودمند است ولی بیشتر مقصود ما اینست که خواننده در خلال مطالعه زندگانی آن راه مردان باین نکته توجه داشته باشد که دانشمندان ما در طول تاریخ اسلام برای حفظ آثار و اخبار اهل بیت عصمت و محرمیتها ر محدودیتها و عذاب روحی بوده و با چه خون دلی در طی قرون متمادی بر اساس يك برنامه صحیح این هدف مقدس را دنبال کرده اند تا توانستند بنحو احسن از عهده این امر مهم بر آیند .

چنانکه ملاحظه میفرمائید رافعی شافعی که خود شاگرد شیخ منتجب الدین بوده او را که از مشاهیر علمای شیعه میباشد و کتابهایش بهترین گواه این مدعاست و هیچکس کوچکترین تردیدی در این باره ندارد ، بعید میدانسته که شیعه باشد در صورتیکه بگفته مؤلف روضات : « تشیع وی از آفتاب روشنتر است »

این موضوع بخوبی میرساند که شیخ منتجب الدین در مسافرت‌های خود و نزد استادان و شاگردانش مانند بسیاری از دانشمندان بزرگ، ما سخت تقیه میکرده و تألیفات خود را از آنها که در مذهب تسنن متعصب بوده‌اند، پنهان نگاه میداشته تا جائیکه شاگردانش از راز عقیده مذهبی وی بی اطلاع مانده و با شتاب رفته‌اند.

استادان او

چنانکه گفتیم استادان شیخ منتجب الدین بسیارند. او همه آنها را در فهرست خود نام برده است که از جمله این چند نفر میباشند: پدرش عبیدالله بن حسن ابوالفتوح رازی، شیخ عبدالجلیل قزوینی، امین الدین طبرسی، سید فضل‌الله راوندی سیدمرتضی و برادرش سید مجتبی داعی رازی، ابوالحسن هبة الدین داود بن محمد اصفهانی.

فهرست شیخ منتجب الدین

شیخ منتجب الدین بیشتر بمطالعه و استفاده علوم از محضر استادان میپرداخته و کمتر بتألیف و تصنیف نظر داشته است او یادداشت‌ها و تعلیقات بسیار داشته ولی امروز جز چند کتاب بیشتر از وی نمانده و در جائی از آن نام نمیبرند.

یکی از تألیفات او تاریخ بزرگی بوده که بگفته رافعی مسوده مانده و میگوید که ما نم مسوده آن نیز از میان رفته است (۱) و دیگر رساله ای در اداء فریضه بر کسی که قضا در زمه دارد. بنقل روضات الجنات مؤلف ریاض العلماء نسخه آن را در اصفهان نزد فاضل هندی دیده است و گفته که از بهترین کتب فن خود بود.

دیگر کتاب «الاربعین عن الاربعین من الاربعین فی فضائل امیر المؤمنین» مشتمل بر چهل روایت از چهل استاد از چهل نفر از صحابه پیغمبر بوده است کتاب دیگر وی معروف به فهرست است که از مشهورترین کتب فهرست و رجال شیعه است و همین کتاب است که بیشتر نام او را مشهور گردانیده است.

فهرست شیخ منتجب الدین کتاب کوچکی است ولی محکم و نفیس و مورد اعتماد و استاد تمام دانشمندان است.

شیخ منتجب الدین این کتاب و کتاب اربعین خود را برای عزالدین یحیی بن ابی الفضل علوی نقیب قم وری نوشته است در اول فهرست ضمن مدح بسیاری که از وی نموده و او را سلطان هجرت طاهره و رئیس رؤسای شیعه و دانشمند بزرگی معرفی کرده است مینویسد: وی کتاب اربعین من الاربعین تصنیف شیخ اصحاب ابوسعید محمد بن احمد بن حسین نیشابوری قدس الله روحه را بمن نشان داد و از آن تمجیب میکرد، در اثنای گفتگو سخن باینجا کشید که ابو جعفر محمد بن حسن طوسی (شیخ طوسی) کتابی مشتمل بر اسامی دانشمندان شیعه و مصنفین آنها نوشته است ولی بعد از آن در این زمینه چیزی نوشته نشده.

من گفتم اگر توفیق یافتم کتابی تصنیف میکنم که دانشمندان معاصر شیخ و کسانی که بعد از او آمده اند در آن مذکور گردند و هم کتابی در اربعین از احادیث جمع آورم تا بدینوسیله خدمتی بحضرتش کرده باشم.

فهرست شیخ منتجب الدین بضمیمه جلد بیست و پنجم بحار الانوار علامه مجلسی (ره) چاپ شده. مطابق کتاب نفیس «مضی المقال» یکی از تألیفات رجالی حضرت آیت الله العظمی آقای بروجردی ادام الله برکاته ترتیب همین فهرست شیخ منتجب الدین و مستدرک آنست.

امید است کتاب فهرست بطرز مطلوب و اسلوب جدید مجدداً طبع شود و برای استفاده بیشتر در اختیار طالبین قرار گیرد.

روزه واقعی

امام صادق علیه السلام:

اذا صمت فلیصم سمعك وبصرك وشعرک و جلدك و کل شیء منك

: هنگامی که روزه می گیری باید گوش و چشم و مو و پوست تن و تمام اعضا تو

(نقل از وسائل الشیعه)

روزه دار باشد.